



Yaşam

S a r g u n A . T o n t

500'ün Büyüklüğü... O kadar da Fena Değiliz...

Marcel Pagnol'un bir oyunundan uyarlanan Fanny adlı filmde, aktör Charles Boyer oğlu Marius'a bir kokteylin nasıl hazırlandığını anlatır: "Üçte bir bundan, üçte bir bundan, üçte bir bundan ve üçte bir bundan koy". Oğlu "ama baba, bu dört bölü üç oldu" deyince Boyer "Aptal, o üçte birin ne kadar büyük olduğuna bağlıdır" diye yanıt verir. Çin'in Shanghai Jiao Tong Üniversitesi'nin eğitim fakültesi tarafından hazırlanan dünyanın en iyi 500 üniversitesi listesine tek bir üniversitemizin giremediğini öğrenince aklıma Boyer'in o yanıtı geldi. Konuyu biraz eşeleyince dışlanmamızın hakketmediğimizden değil, Çinlilerin 500'ün büyüklüğünü algılama biçimlerinden kaynaklandığının farkına vardım. Eğitim sistemimizi bu sayfalarda sık sık, bazen acımasız bir şekilde eleştiren yazarının bu yaklaşımı sizleri şaşırtabilir, ama kutsal kitapta yazıldığı gibi sırası gelince Sezar'ın hakkını Sezar'a vereceksiniz.

Bazı listeleri hazırlamak gayet kolaydır. Örneğin, atletizmde en iyi 100 metre koşucularını derecelerine bakarak sıralamakta hiç güçlük çekmeyiz. Bir futbol ya da basketbol takımının ne kadar başarılı olduğunu bilmek için puan durumuna bir göz atmak yeter. Ama 100 eleştirmene dünya edebiyatının en iyi 100 romanı hangileridir diye sorarsanız 100 ayrı listeyle karşılaşabilirsiniz. Ancak, birinci olmasa bile Homeros'un İlyada'sı, Tolstoy'un Anna Karenina'sı, Victor Hugo'nun Sefiller'i, Dostoyevsky'nin Karamazov Kardeşler'i, Cervantes'in Don Kişot'u sanırım en üst basamak-

lara oturur. Aynı şekilde en iyi operalar listesi hazırlanır da İtalyanların La Scala'sı ya da New York'un Metropolitan'ı pas geçilebilir mi? Ya da İnter'sız ya da Barcelona'sız bir "Avrupa'nın En İyi 100 Takımı" düşünebilir miyiz? Aynı şekilde Çin listesinin ilk sıralarında yer alan Harvard, Stanford, Cambridge, California, MIT gibi üniversitelerin ne kadar iyi olduklarını bilmek için bir listeye bakmanız gerekmez. Bu listede yapılan haksızlık, geriye kalan üniversitele-

rin nasıl sıralandığı.

Futboldan bir örnekle bu konuyu biraz aydınlatalım. Bizimkiler dahil, şimdiye kadar şampiyonlar liginde oynayan takımları, yaptıkları maçları göz önüne alarak bir sıraya oturtabilirsiniz. Peki bizim ikinci ligdeki diyelim Devespor takımını, Fransa'nın ikinci ligdeki Vinspor (Şarap Spor) takımını aynı listede nasıl sıraya sokarsanız? Kazandığı, kaybettiği maç sayısı, kaç gol atmış, kaç tane yemiş, seyirci sayısı- bu faktörler size bir fikir verebilir, ama bu iki takımdan hangisi daha iyi sorusunu sağlıklı bir şekilde yanıtlayamazsınız. Dahası var; bir oyuncu bizim Devespor'da futbola başlamış, sonradan Fener'e transfer olmuş ve daha sonra Barselona'ya geçmiş ve Barselona Avrupa birincisi olmuş. O zaman siz o oyuncu futbola o takımda başladığı için Devespor'a ekstra puan vererek Fransız takımının 10 ya da 15 basamak üstüne yerleştiriyorsunuz! İşte Tong'uların Nobel alan bir kişinin, Nobel'i kazandıran çalışmasının başka bir okulda yapsa bile mezun olduğu okula ekstra puan vermelerinde kullanılan mantık bizim Devespor örneğinde kullandığımızdan farklı değil. Somut bir örnek verirsek: 1999'da Nobel Kimya Ödülü'nü Caltech'te çalışırken kazanan Ahmet Zewail ön lisans ve yüksek lisansını Mısır'ın İskenderiye Üniversitesi'nde yapmış.

"Şimdi ölçütleri ağırlık yüzdeleri ile birlikte sıralayalım: Nobel veya matematiğin Nobel'i sayabileceğimiz Fields Madalyası'nı alan bilim insanının lisans yaptığı ya da master ya da doktora aldığı okullar



Harvard



Stanford



Cambridge

%10; ödülü kazandığında çalıştığı okula %10; 21 ana kategoride en çok atıf alan öğretim elemanı sayısı %20, Science ve Nature dergisinde basılan makale sayısı %20, atıf almış makale sayısı %20, kişi başına üretim (ilk 4 kategori toplamının öğretim üyesi sayısına bölünmesi) %10 olarak belirleniyor. (Yüzdele şöyle hesaplanıyor. Diyelim bir okulun öğretim üyeleri en yüksek atıf sayısını almış. O zaman, o okul atıf kategorisinden 100 puan alıyor, diğer okullar bu puana göre yüzde olarak değerlendiriliyor. Elde edilen bu rakamlar o okulun toplam puanın %20'sini oluşturuyor.)

Bu tür sıralamalar ilk kez yapılmıyor, tabii. Her yıl U.S News & World Report (hafif sağ eğilimli bir Amerikan dergisi), “acaba hangi okula girmeye çalışsam?” sorusuna yanıt arayan öğrencilerin çok faydalandığı bir liste yayınlar. Bu sıralamada ödüllere hiç puan verilmezken giriş imtihanlarında alınan notlar, öğrencilerin ve mezunların değerlendirmeleri, öğrenci sayısının öğretim elemanına oranı, sınıf büyüklüğü gibi faktörler hesaplamada göz önüne alınıyor. Özellikle akademisyenler tarafından, beğenilen bir sıralama, Texas Üniversitesinden Prof. Leitner’in 60 uzmanın desteğiyle hazırladığı listedir. Leitner ve arkadaşlarının kullandığı ölçüler pek belli değil, ama uzman listesi göz kamaştıracak nitelikte. Bu son iki listede yalnızca ABD okulları derecelendiriliyor.

İşte üç listenin sıralaması şöyle:

Sıra	Tong	US-World	Leitner
1.	Harvard (100)	Harvard	Stanford
2.	Stanford (77)	Princeton	Cal. (Berkeley)
3.	Cambridge (76)	Yale	Harvard
4.	Berkeley (74)	Pennsylvania	Michigan
5.	MIT (72)	Duke	Princeton
6.	Caltech (69)	MIT	MIT
7.	Princeton (64)	Stanford	Columbia
8.	Oxford (61)	Caltech	Yale
9.	Columbia (61)	Columbia	Chicago
10.	Chicago (61)	Dartmouth	Cornell
11.	Yale (59)	N. Western	Cal.(Los Angeles)
...			
21		Berkeley	

Dikkat ederseniz, başa güreşenler az çok aynı ama sürprizler de yok değil. Örneğin US-World sıralamasında 10. olan Dartmouth, Tong’un listesinde 101-150’ci sırada. (Tong listesinde 100.’den sonraki sıralama 50’şerlik, 200’den sonra 100’erlik dilimlerde veriliyor). Çinlilerin 20. sırasında olan Washington Üniversitesi, derginin sıralamaya aldığı 130 üniversite arasında yok! (Yerimiz kısıtlı olduğu için tablonun tümünü yayınlamadık.)

Çin listesine geri dönersek, bu sıralamada bir bit yeğniği olduğunu, Harvard’la

onu takip eden okullar arasında bu kadar puan farkı olduğunu görünce anladım. Harvard’ın büyüklüğü su götürmez ama MIT’den 28 puan daha iyi olmasına Harvardlılar bile güler. Bir başka ilginç nokta: Tong listesinde ilk 99 sırayı kapatan okulların hepsi ödüllü olanlar. Fields Madalyasının bazen 6 yıl boyunca verilmediği oluyor, verildiği zaman da en çok 4 kişiye veriliyor. Her yıl, Nobel Ödülü alanların sayısını da iki elinizin parmaklarıyla sayabilirsiniz. 500’lük (aslında 502 ama bizim güncel basına öyle yansıdı) bir sıralamada sayıları bu kadar az olan ödül kazananlara bu kadar yüklü puan vermek, bize kalırsa adaleti bir yöntem değil. Science ve Nature dergisinde makale yayınlamak önemli bir başarı, ama %20 çok yadırganacak bir oran. (Kuyruk acısı değil: iki dergide de tek imzalı makale yayınlayan birisi olarak, deneyimden konuşabilirim). Her mesleğin kendine özgü prestijli dergileri vardır. Bir biyologun Cell ya da fizikçinin Physical Review dergisinde makale bastırması, o mesleğin erbabı açısından daha az prestijli bir olay değildir.

Çin listesinde kullanılan ve bize en makul gelen ölçek, ilk dört kriterin öğretim üyesi sayısına bölünerek elde edilen “verim” oranı. Burada yine ödül etkisi var ama diğerleri kadar ağırlıklı değil. Sıralamayı verime göre yapınca Caltech birinci sıraya yükseldi; Harvard 5’e düştü! Oregon State Üniversitesi 100-150. sıradan 45’e

fırladı! En şaşırtıcısı, İtalyan’ların Trent Üniversitesi astronomik bir çıkışla 404-502. den 52’ye yükselmesi! Texas Üniversitesinin Austin Kampusu 40. sıradayken verim de 284. sırada.

Geleneksel olarak bu tür değerlendirmeler yalnızca yayın ve o yayınların ne kadar atıf (Scientific Citation) aldığına göre yapılırdı. Çin listesini atıf sayısına göre sıralarsak yine büyük sürprizlerle karşılaşırız: Japonların Tohoku Üniversitesi 69 dan 14’e yükseliyor; Brezilyanın San Paulo Üniversitesi 153’den 27’ye sıçırıyor.

Dikkat ettiyseniz yukarıda belirttiğimiz gibi listeleri nasıl yaparsanız yapın, başa güreşenler, birkaç istisna dışında pek değişmiyor. Diğerleri için Tong’un kıstaslarını kullanarak sağlıklı bir yanıt vermek neredeyse imkansızdır. Aynı futbol takımları sıralamasında verdiğimiz örneklerde olduğu gibi.

Peki daha adaleti bir sıralama nasıl yapılır? Zor, ama imkansız değil. Sanırım bir zamanlar Amerikan Bilimler Akademisi’nin yaptığı gibi okulları bölüm bölüm değerlendirmek çok daha kolay ve adaleti olabilir. Yanılmıyorsam Akademi’nin değerlendirmelerinde ana ölçü makale ve kitap sayısıydı. Tabii ki yayının tek ölçüt olması şart değil. Uzmanların, öğrencilerin, mezunların görüşleri de dikkate alınarak adaleti bir liste hazırlanabilir; ama 500’lik değil!

Bütün bunları göz önüne alırsak, anlamadan dinlemeden bazılarının “500’e bile giremedik” diye etrafı velveleye vermeleri, gençlerimizin moralini bozmaktan başka bir işe yaramadı. Bu kadar fenaysak, nasıl oluyor da öğrenci bilim yarışmalarında bu kadar madalya kazanabiliyor, mezun öğrencilerimizi ABD’nin en ünlü üniversitelerine sokabiliyoruz? (Sırası gelmişken söyleyelim: Öğrenci bilim olimpiyatlarında alınan madalyalar neden Tong sıralamasında derecelendirilmiyor?) Nasıl oluyor da bizim okullarımızdan mezun mühendisler Rusya’da alışveriş merkezleri inşa edebiliyor, doktorlarımız en ünlü Amerikan hastanelerinde çalışabiliyor? Yok, o kadar fena değiliz. Ama şunu da söylemekte fayda var: Fazla değil, 5 yıl içinde üniversitelerimizin verim oranını ikiye katlayabiliriz. Nasıl mı? Başarılı olanlardan örnek alarak. Bu çarelerin bir kısmını bu sayfalarda zaten belirttik. Sırası geldikçe yine belirteceğiz. Şimdilik hemen bir çare hemen önerelim: “Kardeşim, bizde de kaynak olsa...” ya da “Biz adam olmayız” diyenlerin ağzına kırmızı biber sürelim.

